

Зніклыя старыя прадмесці

У канцы 40 – пачатку 50-ых гг. у Мінску існавалі амаль усе гістарычныя прадмесці, узнікшыя ў XIX – першай палове XX ст. Але з кожным годам назвы прадмесцяў сустракаліся на старонках газет ўсё радзей і радзей, пакуль увогуле не зніклі нават з вуснаў гараджан. Чаму з ужытку жыхароў Мінска зніклі дзясяткі такіх звыклых і родных назваў?

Безумоўна, на гэта паўплывала адразу некалькі прычын, галоўнай з якіх быў рэзкі рост колькасці насельніцтва. Пры вызваленні Мінска ў горадзе заставалася не больш 50 з 270 тыс. даваенных жыхароў. У 1945 г. у горадзе ўжо налічвалася 120 тыс. чалавек, 1950 – 273 000, 1955 – 400 000. За нейкія 5-10 год карэнныя мінчукі (калі можна назваць карэннымі ўсіх, хто пражываў тут да вайны) склалі відавочную меншасць. У гэтых умовах пачала адступіць старая, “прадмесцевая” сістэма арыентацыі па горадзе, калі разам (ці замест) з вуліцай абавязкова называлі прадмесце: “жыву на Маскоўскай у Добрых Мыслях”, ці “на Гарбарнай, што на Ляхаўцы”. На змену ёй прыйшла вулічная сістэма адрасацыі, канкрэтна прапісаная ў афіцыйных дакументах. Назвы ж прадмесцяў у сваёй большасці не сустракаліся нават у даведніках. Не дапамагла захавання назваў прадмесцяў і капітальная рэканструкцыя Мінска, якая актыўна праводзілася ў 50-80-ыя гг. XX ст.: пад знос ішлі цэлыя кварталы, на іх месцы вырасталі шматпавярховыя дамы, жыхары якіх нічога не ведалі пра былыя прадмесці Мінска.

З усіх прадмесцяў найбольш пашанцавала, напэўна, **Камароўцы**, назва якой захавалася дзякуючы існаванню Камароўскага рынка, хоць ад даваеннай забудовы некалі найвялікшага прадмесця Мінска амаль нічога не засталася – толькі будынкі 3 школ (СШ № 19, гімназія № 23 і музычная № 8), Нацыянальнага алімпійскага камітэта Беларусі (былы Інстытут фізкультуры) і карпусы завода “Белвар”. Памяць пра **Залатую горку** засталася ў назве касцёла Св. Роха, які цудам захаваўся у час Вялікай Айчыннай вайны і наступнай рэканструкцыі прылеглай тэрыторыі. У 50-60-ыя гг. XX ст. практычна поўнасю была перабудавана тэрыторыя **Траецкай гары**, аднак рэстаўрацыя захаваўшайся забудовы, якая праводзілася ў пачатку 80-х, выратавала назву “Траецкае прадмесце”. Праўда, назва вялікага некалі прадмесця звязалася да межаў аднаго квартала. Адзіным прадмесцем, дзе фактычна не праводзілася рэканструкцыя, з’яўляецца **Грушаўка**. Тут, паміж праспектам Дзяржынскага і вуліцай Чыгуначнай, захаваліся некалькі кварталаў першай паловы XX ст. і, адпаведна, назва.

На месцы драўляных домікаў **Пярэспы** ў 70-ыя гг. XX ст. выраслі “шматпавярхоўкі” па вуліцы Чарвякова і спарткомплекс “Дынама” на беразе Свіслачы. Амаль поўнасю была знішчана пажарам Вялікай Айчыннай **Старажоўка**. Побач з архітэктурай 50-80-ых там знаходзіцца даваенны хлебазавод №2, царква Марыі Магдаліны і піўзавод “Аліварыя”. На іншым

беразе Свіслачы калісці знаходзілася **Татарская слабада**. Рэканструкцыя гэтага раёна пачалася ў 1962 г. зносам будынка былой мячэці, на месцы якой вырас гмах гасцініцы “Юбілейнай”. У другой палове 60-ых – першай палове 70-ых гг. у ходзе будаўніцтва там паўсталі Палац спорту, шэраг высотных дамінант, якія зараз ствараюць вобраз пачатка праспекта Пераможцаў. Апошні домік былога Татарскага прадмесця Мінска быў знесены па вуліцы Дзімітрава ў 2001 г.

Адразу за Татарскай слабадой яшчэ да пачатку 70-ых гг. стаялі кварталы сядзібнай забудовы прадмесця **Людамонт**. Цікава, што насельнікамі Людамонта, як і Татарскай слабады былі амаль выключна беларускія татары. У 70-ыя – пачатку 80-х гг. на месцы прадмесця пабудавалі жылыя дамы па вуліцы Заслаўскай, праспекту Пераможцаў, гасцініцу “Планета”, а ў 1984 г. была узведзена стэла “Мінск – горад герой”. На сёння ад былога Людамонта засталіся некалькі драўляных дамкоў па 1-ым і 2-ім Басіялаўскім завулках, якія схаваліся ад вачэй за насыпам стэлы. А на самым скрыжаванні праспектаў Машэрава і Пераможцаў захаваўся будынак арыгінальнай архітэктуры – трансфарматарная падстанцыя, якая магла раней уваходзіць у комплекс прамысловых будынкаў, якія месціліся тут.

На месцы хат былога прадмесця **Міхалянка** (тэрыторыя абапал чыгункі Мінск-Маладзечна) ў 50 – 60-ыя гг. ХХ ст. пабудавалі Радыятарны (“Атлант”) і Лакафарбавы заводы. Рэканструкцыя былой **Тучынкi** (тэрыторыя абмежаваная вуліцамі Кальварыйскай, Гусоўскага, Харкаўскай і чыгункай) пачалася ў 50-ыя гг. і дагэтуль не скончана: наперадзе яшчэ пашырэнне трасы вуліцы Харкаўскай, правядзенне лініі трамвая і знос апошніх старых будынкаў.

Шмат цікавага адбылося ў апошнія паўстагоддзя і на тэрыторыі **Пляшчанкі**: пабудаваны Музычны тэатр, урадавыя гаражы па вуліцы Клары Цэткін, жылыя дамы па Карла Лібкнехта і Розы Люксембург, праведзена абнаўленне былой скургалантэрэйнай фабрыкі імя Куйбышава (сучасная “Талантэя”). Пакуль там захаваўся унікальны ўзор гарадской драўлянай архітэктуры Беларусі канца ХІХ – пачатку ХХ ст. – комплекс жылых дамоў па Паўночным завулку. Побач, па вуліцы Клары Цэткін, 17, знаходзіцца двухпавярховы будынак 1937 г. – арыгінальны прыклад архітэктуры канструктывізму. Акрамя таго, на Пляшчанцы захавалася некалькі будынкаў (Клары Цэткін, 5, 7; Дзяржынскага, 1) прамысловага значэння 20-30-х гг. мінулага стагоддзя.

Тэрыторыя былога прадмесця **Добрыя Мыслі** цягнецца ўздоўж вуліц Маскоўскай і Чкалава. Новае будаўніцтва на гэтых вуліцах пачалося яшчэ ў 30-ыя гг., калі былі ўзведзены жылыя будынкi чыгуначнікаў (Маскоўская, 8, 10; Дабрамысленскі завулак, 3), інтэрнат БДУ (Маскоўская, 5), СШ №1 (Чкалава, 3), знакамітая лазня №7. Рэканструкцыя працягнулася і пасля вайны, калі тут былі ўзведзены завод “Белмедпрепараты”, малочны камбінат, шэраг жылых і адміністрацыйных будынкаў, у тым ліку Аблвыканкам. Пасля правядзення ўсіх новабудоўляў у Добрых Мыслях ад багатай мураванай архітэктуры дарэвалюцыйных часоў захаваўся адзіны дом па Маскоўскай, 11.

Каля Добрых Мысляў знаходзілася прадмесце **Уборкі** (тэрыторыя ўздоўж вуліц Талстога і Магілёўскай). Тут размяшчалася амаль выключна драўляная аднапавярховая забудова, перапланіроўка якой пачалася ў 60-70-ыя гг. будаўніцтвам дапаможных службаў чыгуначнага вакзала і стварэннем Паўднёвай прывакзальнай плошчы, дзе было размешчана разваротнае кола гарадскога аўтобусага транспарту. У 80-90-ыя гг. ХХ ст. па вуліцы Магілёўскай быў узведзены шэраг адміністрацыйных і навучальных будынкаў, у тым ліку будынкi Дзяржаўнага мытнага камітэта (2003) і Разлікова-касавага цэнтра Нацыянальнага банка РБ (2005). Паміж чыгункай і вуліцай Магілёўскай захавалася пару дзясяткаў драўляных сядзіб першай паловы ХХ ст.

Адразу пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны хутка пачало расці прадмесце **Сенажаны** (варыянт назвы: Санжаны). З 1945 да 1955 г. было выдадзена больш 300 дазволаў на будаўніцтва ў гэтым прадмесці (раён сучасных вуліц Варанянскага, Жукоўскага і Ляўкова). У 50-ыя гг. адзінымі мураванымі будынкамі ў Сенажанах былі сярэдняя школа (сучасны Турысцка-экалагічны цэнтр па Варанянскага, 31) і пажарная каланча (Магілёўская, 12). У 60-70-ыя гг. побач з прадмесцем пабудавалі інтэрнаты Педінстытута і жылыя дамы па вуліцы Артылерыстаў і Бакінскай, а з 1985 да 2000 г. старая забудова была поўнасьцю знесена і заменена шматпавярховымі дамамі новага жылога мікрараёна “Чкалаўскі”.

Зусім побач размяшчалася прадмесце **Серабранка**. Менавіта так, сучасную Серабранку смела можна называць Новай Серабранкай, бо знаходзіцца яна за 2-3 км ад першапачатковай, якая месцілася ля Чэрвенскага рынку, абапал Ігуменскага тракту (вуліца Маякоўскага). Старую драўляную забудову паміж вуліцай Маякоўскага і чыгункай Мінск-Бабруйск у 60-70-ыя гг. замянілі шматпавярховыя будынкi, а вось рэканструкцыя часткі прадмесця ля Свіслачы распачалася толькі ў 2005 г. З найбольш цікавых помнікаў архітэктуры можна ўзгадаць былы крахмальна-патачны завод Любанскага (Маякоўскага, 79), узоры савецкага даваеннага канструктывізму – жылыя будынкi (Дзянісаўская, 33; Палявая, 22), будынак былой школы (Маякоўскага, 96), лазню № 5 (Маякоўскага, 57), а таксама шматлікія прыклады драўлянай архітэктуры пачатку ХХ ст.

За Серабранкай на старажытным Ігуменскім тракце знаходзілася **Козырава**, ці Чыгуначны пасёлак. У 50-60-ыя гг. тут пабудавалі Камвольны камбінат і Холадакамбінат №2, жылы мікрараён уздоўж вуліцы Маякоўскага. З 80-ых гг. пачаўся знос драўлянай забудовы 1900-40-ых гадоў. Калі ў Козыраве яшчэ шмат чаго засталася, то ў былой **Архірэўскай**, ці Пуліхавай слабодцы – нічога. Гэта звязана з тым, што прадмесце (сучасныя вуліцы Пуліхава і Захарава) было вельмі блізкае ад цэнтра горада, таму ягонае асваенне пачалося ў 50-ыя і скончылася яшчэ да канца 80-ых гг. ХХ ст.

Тое ж самае можна сказаць і пра **Доўгі Брод** – тэрыторыю сучаснай вуліцы Казлова ад праспекта Незалежнасці да Батанічнай. У канцы 40-ых гг. траса былой Даўгабродскай вуліцы стала адной з найбольш ажыўленых і важных, бо гэта быў адзіны праезд ад цэнтра Мінска да толькі што

пабудаванага прамысловага вузла на ўсходзе горада. Таму ўжо да канца 60-ых рэканструкцыя прадмесця, якое дарэчы, амаль поўнасцю згарэла ў гады вайны, фактычна была скончана. Тут паўсталі Маргарынавы завод, Дом культуры (Казлова, 17), кінатэатр “Мір”. Даўгабродскія вайсковыя могілкі фактычна з’яўляліся самымі элітарнымі ў Мінску з 1944 да канца 50-ых гг. Менавіта на гэтых могілках былі пахаваны Янка Купала і Якуб Колас.